

ԲԱԶՄԱՎԷՊ ՀԱՆԴԻՍԱՐԱՆ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ - ԳԻՏԱԿԱՆ - ԲԱՐՈՑԱԿԱՆ

ՌՅՀԴ-ՌՅՀԵ

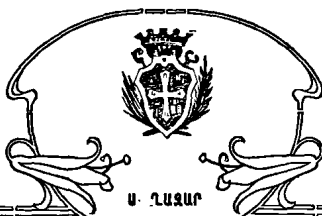
ՀԱՅՈՐ

ՁԲ

1925

ՄԱՐՏ

ԹԻՒ 3

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՈՉ - ԾԻՍԱԿԱՆ ՕՐԵՐ

ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ մէջ այն օրերը, որ սահմանուած էին չկատարել անմահ պատարագի սուրբ խորհուրդը՝ կը կոչեն սրբախօսք ոչ-ծիսական օրեր:

Քրիստոնէութեան մէջ նախապէս ընդհանուր առմամբ՝ միայն ծիսական օրն էր կիրարկէն՝ միաշարաթը. որովհետեւ ամէն կողմ, երբ քրիստոնէութիւնն սկսաւ տաւաժուիլ առաքելոց և իրենց հետեւողաց ձեռքով՝ այդ օրն էր որ կը մատուցուէր ըստ Գործոց Առաքելոց, ինչպէս ինչպէ՛ս որ է Սուրբ Հաղորդութեան խորհուրդը, համանման՝ սովորութեան Հրէից, որ միայն շարաթ օրն էր իրենց հանգստեան և Աստուծոյ նուիրուած օրը՝ Մովսէսի կարգադրութեամբ: Առաքելական օրէնք է կիրարկէի ծիսական և հանգստեան օրը լլալը, և ընդհանուր քրիստոնէութիւնը անյիշատակ ժամանակէ սկսած է այս սովորութիւնը և դեռ կը շարունակուի Յիսուսի սուրբ Յարութեան յիշատակին համար: Յետոյ կամաց կամաց սկսան

մուտ գործել յաջորդաբար քրիստոնէութեան գլխաւոր տօն օրերը, և սրբոց մարտիրոսութեան տարեդարձի օրերն ալ սկսան կոչուիլ ծիսական օրեր. որովհետեւ հնաւանդ սովորութեամբ քրիստոնէայք սկսան այդ օրերուն մէջն ալ մեծ հանդէսով կատարել պատարագի խորհուրդը: Կային օրեր ալ, որ սահմանուած էին ծոմով և պահքով անցընել, այդ օրերը կոչուեցան ոչ-ծիսական օրեր, և չէր մատուցուի այդ օրերուն մէջ սուրբ պատարագը, ինչպէս էին չորեքշաբաթի և ուրբաթ օրերը, զոր կը յիշատակէ «Առաքելոց վարդապետութիւն» գրքին հեղինակը և Հերմաս իւր Հովուին մէջ: Բայց այդ օրերուն մէջն ալ կը կատարուէր տեղ տեղ պատարագը, օրինակի համար՝ Տերսուղիանոսի ժամանակ՝ յԱփրիկէ, և հինգերորդ դարուն կիսէն վերջ՝ յԵրուսաղէմ: Տերսուղիանոս սակայն կ'ըսէ, թէ այս կարծիքս կար, որ պահոց հետ սուրբ խորհուրդի կատարումը չէր համաձայնէր:

Մոկրատ եկեղեցապատումը ասոր պապ-
ցոյց մեզ կ'աւանդէ, որ Ափրիկէի Աղեք-
սանդրիոյ եկեղեցին այդ օրերու համա-
խորումին կը կատարէին ամենայն արա-
բոգութիւնը՝ բացի խորհրդոց մատուցումէն:
Սոյն բանս կրնանք ենթադրել Հոռմայ
եկեղեցւոյն համար ալ, որովհետեւ իննով-
կենարօս Ա. քահանայապետին նամակը
առ Տէչէնցիոս զայս կ'ակնարկէ, բայց
Տօն փոխազան և Պոնա ծիրանաւորը այլա-
պէս կը մեկնեն. բայց որոշ է՝ որ Միլանոս
եկեղեցին ունէր այդ սովորոյթը, ինչպէս
կը վկայէ Ս. Ամբրոսիոս:

Արեւելքի մէջ շաբաթ օրը ծիսական էր
չորրորդ դարուն. ըստ Սողոմոնայ՝ բա-
ցառութեամբ Աղեքսանդրիա և Հոռոմ այդ
օրն էր ոչ-ծիսական: Էլզվիրայի ժողովոյն
26րդ կանոնը կը թուի թէ կը հաստատէ,
որ Սպանիա ալ Հռոմէական սովորոյթն
ունէր շաբաթ օրուան նկատմամբ. բայց
ՅՕ5էն առաջ իրենց համար հինգշաբթի
երկուշնի սկսեալ մինչեւ կիրակի առա-
ւօտը պահը կը բռնէին, որով ուրբաթն և
շաբաթն էին ոչ-ծիսական օրեր, Դեռ մինչև
ցալսոյս առօր յիշատակութիւնն ունինք
Չորս-Եղանակաց և մանաւանդ Սուրբ
շաբաթի աւուր պատարագներուն մէջ, ի
ֆափոս վեցերորդ դարուն և հարաւային
Սպանիա դեռ եւս ծիսօրէն կը պահեն չո-
րեքշաբթի և ուրբաթ օրերը: Յաջորդ դարե-
րուն Նափուլի մէջ հինգշաբթի օրը իրենց
համար ոչ-ծիսական է, բացի Աւագ հինգ-
շաբթիէն: Թուրքեան ծիսարանը՝ ամէն
շաբաթ օրերը կը հրամայէ երրորդ ժամուն
պատարագի խորհուրդը մատուցանել. ա.
պացոյց մ'է, որ նոյն օրը պահը չէր պա-
հուեր. այս դրութիւնը կայ Միլան Մեծ
պահոց շաբաթ օրերուն համար, ճարակոյս
չկայ, որ Արեւելեան ազգեցութիւնն եղած
է ասոր պատճառը: Տրուդեան ժողովի
յիսունհինգերորդ կանոնը կ'արգելու Մեծ
պահոց մէջ շաբաթ օրերը պահը բռն-
նելը և հակառակ սովորութիւնը դատա-
պարտեց: Իր յիսուներկուերորդ կանոնը
կը հրամայէր, որ Մեծ պահոց ամէն օրերը՝
բացի շաբաթ օրերէն և Աւետման տօնի

օրէն՝ պէտք էր միայն կատարել նախա-
սրբերեց պատարագը:

Հռոմէական եկեղեցին ամենահին ժա-
մանակի նկատմամբ չունի յիշատակութիւն
Մեծ պահոց ծիսական և ոչ-ծիսական
պաշտամանց վրայ: Տիւչէն (L. Du-
chesne) Ս. Լեոնի խօսքերէն կը հե-
տեցնէ, որ քահանայապետէս վերջը մուտ
զործեր է յաճախ պատարագ մատուցա-
նելը: Դարձեալ Տօն ֆաթէն կ'ըսէ, հե-
տեւելով ծիրանաւոր Թոմագիւրի. ապահո-
վապէս Մեծ պահոց մէջ հաղորդուելու
կարգադրութիւնը Գրիգոր Բ. քահանայա-
պետէն առաջ է, հաւանաբար կանուխ՝ նոյն
իսկ Գրիգոր Առաջինէն: Այս կարգադրու-
թեան ժամանակ սահմանուած է նաեւ՝ քր
ամէն հինգշաբթի օրերը ոչ-ծիսական օրեր
էին մինչեւ Գրիգոր Բ (715-731), որ
որոշեց մասնաւոր պատարագ Մաղկա-
գարդէն առաջ չկային ոչ-ծիսական շա-
բաթ օրեր: Աւագ ուրբաթ և շաբաթ օրերը
միշտ մնացին ոչ-ծիսական օրեր. վերջա-
պէս Չորս եղանակաց պահընէ վերջ եկած
կիրակին կը համարուէր ոչ-ծիսական օր՝
որչափ ասեմ որ հին սովորոյթը կը մնար
գիշերուան պահուն պատարագ մատուցա-
նելը, որ ամէն եղանակի պահոց կատա-
րածը կը նշանակէր Սթմ հռոմէական
արարողութեանց հետեւող եկեղեցիք միայն
աւագ ուրբաթ օրն ունին ոչ-ծիսական
օր, ինչպէս աւագ շաբաթ օրն ալ, թէեւ
կէս գիշերին, յորում Յարութեան օրը
պիտի սկսուի՝ կը մատուցուի սուրբ պա-
տարագ, որ աւելի Աւագ շաբաթ օրուան
կրնայ վերաբերել: Միլան՝ ընդհանուր
օրէնք էր, որ մեծ պահոց ուրբաթ օրերը
պատարագ չէր մատուցուեր, բայց քահա-
նայը կրնային երթալ կրօնաւորաց վան-
քերու եկեղեցեաց և մատուցնելու մէջ
պատարագելու ըստ հռոմէական ծիսարա-
նին: Արեւելք պահեց ընդհանրապէս Տրու-
դեան ժողովոյն կարգադրութիւնը. ամէն
կիրակի օրեր կը սրբագործեն այնչափ
նշխարներ՝ որ բաւէ շաբաթուան հինգ օրե-
րուն նախաարեւեց պատարագի ժամանակ
հաղորդուողներուն մինչեւ շաբաթ օրը:

Մեր ազգին մէջ հին սովորոյթը գրեթէ մինչեւ ժԱ զար պահուած կ'երեւի, միայն կիրակի և շաբաթ օրերն էին ծիսական օրերը: Կը համարիմ, որ ինչպէս Տրուդեան ժողովը սահմաներ էր, հայք կանխապէս կը սրբազործէին ըստ բաւականի կիրակի օրերը այնչափ մասեր, որ բաւէին ամբողջ եօթնեկի մը համար: Կը տեսնուի պատմութեան մէջ ինչ ինչ դէպքերէ, որ սրբոց տօնախմբութեան աւուրցը՝ էին ծիսական օրեր, իսկ պահոց օրերը միշտ կը մնային Ոչ-ծիսականք: Բայց բացառութիւնք պէտք էին գտնուիլ հին ատենն ալ, ինչ որ այժմս կը գործադրուի. ննջեցելոց տեարը եթէ փափագին այգալիսի Ոչ-ծիսական օրերու մէջ իրենց հանգուցեալին թաղման հանդիսին համար խնդրել սուրբ Պատարագի հանդիսաւորութիւնը՝ չէ ժրխտուած: Հայ ծիսին մէջ բուն Ոչ-ծիսական օրն է Աւագ Ուրբաթ օրը, իսկ Աւագ շաբաթը ծիսական է, որովհետեւ երեկոյն կը մատուցուի սուրբ խորհուրդը: Հոովմանեան եկեղեցին հիմալ սակել պարզ կանոնի մը վերածներ է զայս իրականին մէջ, Այժմ միայն Աւագ ուրբաթ օրը կը մնայ, յորում պատարագ չի մատուցուի: Յիսուսի չարչարանաց և խաչելութեան օրուան յիշատակութիւնն ունենալուն համար, Այս կանոնիս կը հետեւի հայ-կաթողիկէ եկեղեցին, այս բացառութեամբ՝ որ Մենդեան ճրագաւոյցի և Զատիկի իթման պատարագ եթէ համարինք Մենդեան ղեան և Զատիկի աւուրց սկզբնաւորութիւն՝ ըստ արեւելեան արարողութեան՝ այդ օրերն ալ ոչ-ծիսական կը մնան:

Ո. Կ.

Յ Ո Ւ Բ Ն Լ Ե Ա Ն Բ առը

Առաջ եկած է եօպէլ բառն, որ կը նշանակէ խոյ, իսկ փոխաբերական իմաստով՝ եղբնափող, չեփող: Էրեսայք ամէն յիսուն տարի կը կատարէին իրենց յօրեւանը, յորում կը ծանուցանէին իրոյի եղբիւրով պարտքերու շնորհում, ընծայուած կամ ծախուած երկիրներու վերագործ առ նախկին տէրերը և գերիներու ազատութիւն: Յետոյ այս հանդէսն անցաւ կաթողիկէ եկեղեցւոյ, պահելով միանգամայն սկզբնական անունը:

ՄՊԱՃԱՆԻ ԶԱՃԱՐՄԱՅԱԼ ԳԱՒԱՌԸ

(Աւագ-Պարթև - Պարթև - Պարթև - Պարթև)

(Շաբ. տես թագմ. 1924, էջ 891)

Զարչարանաց շաբաթի աւագ հիւզարարի օրը. — Այդ օրը եկեղեցում պատարագ է լինում և բոլոր գիւղականները ճաշակում են: Երեկոյեան կատարում է «Ոսնալայի» կարգը: Դոյն երեկոյ գիւղացիները, մանաւանդ կանայք, իրենց հետ կարագ, ձու, խունկ և մոմ առնելով՝ շտապում են եկեղեցի: Ոսնալայից յետոյ օրհնած կարագը հէց եկեղեցում բաժանում են ժամաւորներին, որոնք, հայկական սովորութեան համաձայն, քսում են երեսներին և ձեռքերին. մնացեալ կարագը և ձու, որ մօտաւորապէս հարիւրի է հասնում, տալիս են քահանային, իսկ խունկ ու մոմը՝ եկեղեցուն:

Հետաքրքրական է նաև այն, որ աւետարանի ընթերցանութեան ժամանակ քահանային նստեցնում են մի քուրսու վրայ և 5-10 երիտասարդներ ծայրերից բռնելով՝ բարձրացնում են օդի մէջ. քահանան երեսը նախ դէպի արևմուտք, ապա դէպի արեւելք դարձած կարող է և աւետարանը և «կեցոն» ասում: Գիւղացիները փոխաբերական մաքով բացատրում են, թէ Յիսուս բարձրանում է Ձիթենեաց սարը: Այս սովորութիւնը հետզհետէ վերանում է:

Զարչարանաց շաբաթի աւագ ուրբաթ գիշերը. — Աւագ ուրբաթ գիշերին տեղացիները կոչում են «Յուրի Ուրբաթ»: Այդ գիշեր գրեթէ բոլոր գիւղացիները գնում են եկեղեցի, ուր քահանան, ժամեղգութիւնից յետոյ, չորում է գետնի վրայ և մելամաղձոտ ձայնով կարող է «ոլը», որի ժամանակ ծեր կանանցից և տղամարդկանցից շատերն արտասում են: Լուսադէմին կանայք գնում են գերեզմանատուն և իրենց հին և նոր ննջեալներին համար պաշտում են կատարել տալիս: Այժմ Զատիկի երկուշաբթի օրն են գնում գերեզմանատուն:

«Ճրագալոյց». — Տեղացիներն ասում են «ճրագալոյց» կամ «թաթախ իրիկուն»: Շաբաթ առաւօտեան քահանան գիւղի տներին համապատասխան նշխար պատրաստելով՝ երեք-չորս աշակերտներին ձեռքով բաժանում է ժողովուրդին. ստացողը բաժանող-աշակերտին մի ձու է տալիս, որ պատկանում է քահանային: Երեկոյան բոլոր գիւղացիները շտապում են եկեղեցի: Ա-